

ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΣΤΗΝ ΕΕ Η ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΙΣΟΤΗΤΑΣ ΑΝΔΡΩΝ ΚΑΙ ΓΥΝΑΙΚΩΝ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

ΣΧΟΛΗ ΝΟΜΙΚΩΝ, ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ
ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

**ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΑΣ
ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ**

ΠΜΣ: «Ευρωπαϊκές και Διεθνείς Σπουδές»

ΜΑΘΗΜΑ: ΔΙΚΑΙΟ ΤΗΣ ΕΕ

ΚΑΘΗΓΗΤΕΣ: Ε. Δούση, Κ. Μπόσκοβιτς

ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΣΤΗΝ ΕΕ

Η ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΙΣΟΤΗΤΑΣ ΑΝΔΡΩΝ ΚΑΙ ΓΥΝΑΙΚΩΝ

ΣΤΗΝ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ

Άννα Καραμάνου

6 Απριλίου 2005

ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΣΤΗΝ ΕΕ:

Η ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΙΣΟΤΗΤΑΣ ΑΝΔΡΩΝ ΚΑΙ ΓΥΝΑΙΚΩΝ

ΣΤΗΝ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ

Άννα Καραμάνου

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η διεκδίκηση των κοινωνικών δικαιωμάτων των
γυναικών και της ισότητας των φύλων στην
Ευρώπη, υπήρξε μια μακρά και επίπονη
διαδικασία. Από την αναγνώριση του

δικαιώματος της ψήφου στις αρχές του 20ου αιώνα πέρασε στη θεσμοθέτηση της αρχής της ίσης αμοιβής για άνδρες και γυναίκες στην ιδρυτική Συνθήκη της Ευρωπαϊκής Κοινότητας και τελευταία στον Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων και στο υπό επικύρωση Ευρωπαϊκό Σύνταγμα.

Η Ευρωπαϊκή Κοινότητα, δηλαδή, από την εποχή της ίδρυσής της θεσμοθέτησε την αρχή της ίσης αμοιβής. Στη συνέχεια προτάθηκε μια σειρά νομοθετικών διατάξεων και μέτρων πολιτικής, με στόχο την διασφάλιση ίσων δικαιωμάτων πρόσβασης στην απασχόληση, στην επαγγελματική κατάρτιση, τις συνθήκες εργασίας και την κοινωνική προστασία. Στη διάρκεια των δεκαετιών του 1970 και 1980, εκδόθηκαν πέντε οδηγίες για την ισότητα στην απασχόληση. Η εναρμόνιση της Ελλάδας με τις οδηγίες αυτές έγινε με τους νόμους 1414/84 και 1483/84 οι οποίοι αποτελούν τη βάση του ελληνικού εργατικού δικαίου, για την ισότητα των φύλων στις εργασιακές σχέσεις (Στρατηγάκη Μ., 2002). Το 1992 εκδόθηκε η έκτη οδηγία για την προστασία των εγκύων και το 1996 μια έβδομη για τις γονικές άδειες. Η ουσιαστικότερη όμως εξέλιξη, σηματοδοτήθηκε με την υπογραφή της Συνθήκης του Άμστερνταμ, η οποία τέθηκε σε ισχύ την 1^η Μαΐου 1999, όπου ενισχύεται σημαντικά η νομική βάση για την προώθηση των δικαιωμάτων των γυναικών. Η Κοινότητα τονίζει την επιδίωξη της να εξαλειφθούν οι ανισότητες και να προαχθεί η ισότητα στο επίπεδο της απασχόλησης και της κοινωνικής προστασίας (άρθρα 2 & 3). Για πρώτη φορά, η ισότητα ορίζεται ως **βασικός στόχος της Κοινότητας**, ενώ όλα τα όργανα της Ένωσης και τα κράτη-μέλη υποχρεούνται να λαμβάνουν υπόψη τους την αρχή της ισότητας σε όλες τις πολιτικές τους (gender mainstreaming)

Σήμερα συνολικά δεκατρείς οδηγίες, μαζί με μια νομολογία περίπου 200 αποφάσεων του Δικαστηρίου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, συνιστούν το εδραιωμένο κοινοτικό κεκτημένο για την ισότητα των φύλων στην απασχόληση. Ωστόσο, παρά το πλούσιο νομοθετικό έργο της ΕΕ, οι διακρίσεις και οι ανισότητες στην απασχόληση και στην επαγγελματική εκπαίδευση παραμένουν. Το 2002 το μισθολογικό χάσμα έφθανε το 16%, ενώ η ανεργία έπληττε το 8,7% των γυναικών έναντι 6,9% των ανδρών. Λιγότερο από το 20% των φοιτητών που εξειδικεύονται στις τεχνολογίες της πληροφορικής και της επικοινωνίας είναι γυναίκες.

Η παρουσίαση που ακολουθεί αναφέρεται κυρίως στη νομική κατοχύρωση και τη σαφώς καθορισμένη πολιτική (το ευρωπαϊκό κεκτημένο), για την ισότητα των φύλων στην αγορά εργασίας, όπως αναπτύχθηκε από την Συνθήκη της Ρώμης (1957) μέχρι σήμερα.

Η ΙΣΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΦΥΛΩΝ ΣΤΙΣ ΣΥΝΘΗΚΕΣ

Το Κοινοτικό Δίκαιο μετά τη Ρώμη

Η Ευρωπαϊκή Κοινότητα, με τη Συνθήκη της Ρώμης θεσμοθέτησε την αρχή της ίσης αμοιβής για γυναίκες και άνδρες (άρθρο 119/1957). Παρά το γεγονός ότι η θεσμοθέτηση αυτή αποσκοπούσε στη διασφάλιση ίσων όρων ανταγωνισμού μεταξύ των έξι ιδρυτικών κρατών της Κοινότητας, αποτέλεσε, ωστόσο, τη βάση για την παραπέρα νομική κατοχύρωση της ισότητας των φύλων στις εργασιακές σχέσεις. Από το 1975 και μετά υιοθετήθηκε ένας σημαντικός αριθμός κοινοτικών μέσων, με τα οποία αποσαφηνίστηκε κι αναπτύχθηκε η βασική αυτή αρχή της κοινοτικής νομοθεσίας, με στόχο την ισότητα δικαιωμάτων πρόσβασης στην απασχόληση, στην επαγγελματική κατάρτιση, τις συνθήκες εργασίας και την κοινωνική προστασία. Στη κατεύθυνση αυτή

μεγάλη υπήρξε η συμβολή και η επιρροή των κοινωνικών κινημάτων στην Ευρώπη μετά το 1968, συμπεριλαμβανομένου και του φεμινιστικού κινήματος.

Το Κοινοτικό Δίκαιο καλύπτει μεγάλο φάσμα των ανισοτήτων στην απασχόληση με τις παρακάτω 13 Οδηγίες:

- **Οδηγία 75/117/ΕΟΚ του Συμβουλίου της 10ης Φεβρουαρίου 1975 για την προσέγγιση των νομοθεσιών των Κρατών Μελών, σχετικά με την εφαρμογή της αρχής της ίσης αμοιβής για άνδρες και γυναίκες**, η οποία συμπληρώνει το άρθρο 141, απαιτώντας ίση αμοιβή για "εργασία στην οποία αποδίδεται ίση αξία".
- **Οδηγία 76/207/ΕΟΚ του Συμβουλίου της 9ης Φεβρουαρίου 1976 για την υλοποίηση της αρχής της ίσης μεταχείρισης ανδρών και γυναικών όσον αφορά την πρόσβαση στην απασχόληση, την επαγγελματική επιμόρφωση και προαγωγή και τις συνθήκες εργασίας**, η οποία διευρύνει την εμβέλεια του άρθρου 141, (πρώην 119 της Συνθήκης της Ρώμης), θεσπίζοντας την αρχή της ίσης μεταχείρισης όσον αφορά την πρόσβαση στην απασχόληση και παρέχοντας ευκαιρία για προώθηση μέτρων θετικής δράσης, όπως τροποποιήθηκε από την **Οδηγία 2002/73ΕΚ**
- **Οδηγία 79/7/ΕΟΚ του Συμβουλίου της 19ης Δεκεμβρίου 1978 για την προοδευτική υλοποίηση της αρχής της ίσης μεταχείρισης ανδρών και γυναικών επί θεμάτων κοινωνικής ασφάλισης**, με την οποία εφαρμόζεται προοδευτικά η αρχή της ίσης μεταχείρισης, όσον αφορά τα νομικά συστήματα κοινωνικής ασφάλισης.

- **Οδηγία 86/378/ΕΟΚ του Συμβουλίου της 24 Ιουλίου 1986 για την εφαρμογή της αρχής της ίσης μεταχείρισης ανδρών και γυναικών στα επαγγελματικά συστήματα κοινωνικής ασφάλισης (όπως τροποποιήθηκε από την οδηγία 96/97/ΕΚ της 20ής Δεκεμβρίου 1996), με την οποία εφαρμόζεται η αρχή της ίσης μεταχείρισης στα επαγγελματικά συστήματα κοινωνικής ασφάλισης. Η οδηγία αυτή τροποποιήθηκε στις 20 Δεκεμβρίου 1996.**
- **Οδηγία 86/613/ΕΟΚ του Συμβουλίου της 11 Δεκεμβρίου 1986 για την εφαρμογή της αρχής της ίσης μεταχείρισης ανδρών και γυναικών που ασκούν ανεξάρτητη δραστηριότητα, συμπεριλαμβανομένης της γεωργικής, καθώς και για την προστασία της μητρότητας.**
- **Οδηγία 92/85/ΕΟΚ του Συμβουλίου της 19ης Οκτωβρίου 1992 σχετικά με την εφαρμογή μέτρων που αποβλέπουν στη βελτίωση της υγείας και της ασφάλειας κατά την εργασία των εγκύων, λεχώνων και γαλουχουσών εργαζομένων (ειδική οδηγία κατά την έννοια του άρθρου 16, παράγραφος 1, της οδηγίας 81/391/ΕΟΚ).**
- **Οδηγία 96/34/ΕΚ του Συμβουλίου της 3ης Ιουνίου 1996 σχετικά με τη συμφωνία πλαίσιο για τη γονική άδεια που συνήφθη από την UNICE, τη CEEP και τη CES, η οποία αποσκοπεί στο συνδυασμό οικογενειακής και επαγγελματικής ζωής. Αυτή ήταν η πρώτη οδηγία σχετικά με την εφαρμογή μιας συμφωνίας πλαισίου που συνήφθη από τους κοινωνικούς εταίρους σε κοινοτικό επίπεδο**
- **Οδηγία 97/75/ΕΚ του Συμβουλίου της 15ης Δεκεμβρίου 1997 για την τροποποίηση και την επέκταση, στο Ηνωμένο Βασίλειο και τη Βόρειο Ιρλανδία,**

της οδηγίας 96/34/ΕΚ, σχετικά με τη συμφωνία πλαίσιο για τη γονική άδεια που συνήφθη από την UNICE, τη CEEP και τη CES

- **Οδηγία 97/80/ΕΚ του Συμβουλίου της 15ης Δεκεμβρίου 1997 σχετικά με το βάρος απόδειξης σε περιπτώσεις διακριτικής μεταχείρισης λόγω φύλου**, σύμφωνα με την οποία το βάρος απόδειξης φέρουν οι κατηγορούμενοι για διακριτική μεταχείριση στο χώρο εργασίας και καλούνται να αποδείξουν ότι δεν έχει παραβιασθεί η αρχή της ίσης μεταχείρισης. Η Οδηγία αυτή επεκτάθηκε με την **Οδηγία 98/52/ΕΚ**.
- **Οδηγία 97/81/ΕΚ του Συμβουλίου της 15ης Δεκεμβρίου 1997 σχετικά με τη συμφωνία-πλαίσιο για την εργασία μερικής απασχόλησης που συνήφθη από την UNICE, το CEEP και την CES**, η οποία αποσκοπεί στον συνδυασμό οικογενειακής και επαγγελματικής ζωής.
- **Οδηγία 2004/113/ΕΚ** για την εφαρμογή της αρχής της ίσης μεταχείρισης ανδρών και γυναικών στην πρόσβαση σε αγαθά και υπηρεσίες.

Η ΙΣΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΦΥΛΩΝ ΜΕΤΑ ΤΗ ΣΥΝΘΗΚΗ ΤΟΥ ΑΜΣΤΕΡΝΤΑΜ

Με την έναρξη ισχύος της Συνθήκης του Άμστερνταμ την 1η Μαΐου 1999, οι προσπάθειες της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την επίτευξη ισότητας των φύλων ενισχύθηκαν. Η Συνθήκη του Άμστερνταμ ήταν ιδιαίτερα σημαντική για την προαγωγή των δικαιωμάτων των γυναικών σε ολόκληρη την Ευρωπαϊκή Ένωση και αποτέλεσε σημαντικό βήμα προόδου, όσον αφορά την εφαρμογή της ισότητας στην αγορά εργασίας:

- **Στο Άρθρο 2 της Συνθήκης ΕΚ** διακηρύσσεται η προαγωγή της "ισότητας

ανδρών και γυναικών" ως θεμελιώδεις
καθήκον της Κοινότητας

- **Στο Άρθρο 3 παρ. 2**, προβλέπεται η
εξάλειψη των ανισοτήτων μεταξύ των
φύλων στους στόχους, τις στρατηγικές και
τις δράσεις της Κοινότητας, και
συγκεκριμένα, ότι, σε όλες τις 21 ειδικές
δραστηριότητες που απαριθμούνται στο
άρθρο 3, παρ. 1 η Κοινότητα θα πρέπει να
επιδιώκει την εξάλειψη των ανισοτήτων και
την προαγωγή της ισότητας ανδρών και
γυναικών. Με αυτόν τον τρόπο θεσπίστηκε
στη Συνθήκη ΕΚ η πολιτική της
ενσωμάτωσης της διάστασης του φύλου σε
όλους τους τομείς (gender mainstreaming)
- **Στο Άρθρο 141 παρ. 1**, ορίζεται ότι η ίση
αμοιβή θα πρέπει να ισχύει όχι μόνο για
όμοια εργασία, αλλά και για εργασία της
αυτής αξίας
- **Στο Άρθρο 137 παρ. 1**, η Κοινότητα καλείται
να υποστηρίξει τις δράσεις των κρατών
μελών που αποσκοπούν στην προαγωγή
"της ισότητας μεταξύ ανδρών και γυναικών,
όσον αφορά τις ευκαιρίες στην αγορά
εργασίας και την ίση μεταχείριση».
- **Το Άρθρο 141, παρ. 3**, αποσκοπεί στην
εφαρμογή των αρχών των ίσων ευκαιριών
και της ίσης μεταχείρισης σε θέματα
εργασίας και απασχόλησης,
συμπεριλαμβανομένης της αρχής της
ισότητας αμοιβής για όμοια εργασία ή για
εργασία της αυτής αξίας. Τα μέτρα αυτά
εγκρίνονται στο πλαίσιο της διαδικασίας
συναπόφασης. Το άρθρο 141 αποτελεί τη
νομική βάση για τα μέτρα της Κοινότητας
που αφορούν τις ίσες ευκαιρίες και την ίση
μεταχείριση ανδρών και γυναικών σε
ζητήματα απασχόλησης.

- **Στο Άρθρο 141 παρ. 4**, προβλέπεται η θέσπιση "μέτρων που προβλέπουν ειδικά πλεονεκτήματα, τα οποία διευκολύνουν το υπο-εκπροσωπούμενο φύλο να συνεχίσει μία επαγγελματική δραστηριότητα ή προλαμβάνουν ή αντισταθμίζουν τα μειονεκτήματα στην επαγγελματική σταδιοδρομία".
- **Στο Άρθρο 13**, διατυπώνεται η ρητή εντολή για ανάληψη δράσης για την καταπολέμηση των διακρίσεων, μεταξύ άλλων, λόγω φύλου. Σε αντίθεση με το άρθρο 137 παράγραφος 1 και το άρθρο 141, τα μέτρα βάσει του άρθρου 13 υπόκεινται στην ομοφωνία, με απλή διαβούλευση με το Κοινοβούλιο.

Οι ακόλουθες νομοθετικές πράξεις σχετικά με την ισότητα των φύλων θεσπίστηκαν με βάση τις διατάξεις της Συνθήκης του Άμστερνταμ:

- **Οδηγία 2002/73/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 23^{ης} Σεπτεμβρίου 2002, που τροποποιεί την οδηγία 76/207/ΕΟΚ του Συμβουλίου**, η οποία προβλέπεται να τεθεί σε εφαρμογή στις 5 Οκτωβρίου 2005.
- **Κανονισμός αριθ. 806/2004/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου σχετικά με την προαγωγή της ισότητας των φύλων στη συνεργασία για την ανάπτυξη**, ο οποίος εγκρίθηκε στις 21 Απριλίου 2004 σύμφωνα με το άρθρο 179 της Συνθήκης ΕΚ (συνεργασία για την ανάπτυξη). Ο κανονισμός αυτός αποσκοπεί στην εφαρμογή του gender mainstreaming.
- **Η Οδηγία 2004/113 του Συμβουλίου για την εφαρμογή της αρχής της ίσης μεταχείρισης ανδρών και γυναικών στην πρόσβαση σε αγαθά και υπηρεσίες.**

Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Λισσαβόνας, (Μάρτιος 2000), έθεσε νέους φιλόδοξους στόχους, ώστε να αυξηθεί το ποσοστό απασχόλησης των γυναικών σε 60% έως το 2010, από 53% που είναι σήμερα, για την αντιμετώπιση και του δημογραφικού προβλήματος. Η γήρανση του εργατικού δυναμικού, που έχει ως συνέπεια και την πίεση προς τα συνταξιοδοτικά συστήματα, έχει σηµάνει συναγερμό για την εξεύρεση μακροπρόθεσμων και βιώσιμων λύσεων. Έχει εκτιμηθεί ότι η προσέλκυση μεγαλύτερου αριθμού γυναικών στην εργασία και την κατάρτιση αποτελεί ζωτική ανάγκη, προκειμένου να διασφαλιστούν τα υψηλά επίπεδα κοινωνικής προστασίας και κοινωνικής ασφάλισης. Οι γυναίκες αποτελούν το κλειδί για την μελλοντική ευημερία της Ευρώπης.

Για την περαιτέρω προώθηση της πολιτικής αυτής, στις 7 Ιουνίου του 2000 η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έπειτα από πρόταση της Ελληνίδας Επιτρόπου κας Άννας Διαμαντοπούλου, ενέκρινε μια συνολική στρατηγική-πλαίσιο για την ισότητα των φύλων (2001-2005), η οποία αποτελεί την πρώτη ολοκληρωμένη προσέγγιση, βασικό στοιχείο της οποίας είναι η ενσωμάτωση της διάστασης του φύλου σε όλα τα επίπεδα πολιτικής συνδέοντας έτσι, όλες τις κοινοτικές πρωτοβουλίες για την ισότητα των φύλων:

- Ισότητα στην οικονομική ζωή
- Ισότητα στα κοινωνικά δικαιώματα
- Ισότητα στη λήψη των αποφάσεων
- Ισότητα στα δικαιώματα των πολιτών και στην καθημερινή ζωή
- Ανακατανομή των ρόλων των φύλων και καταπολέμηση των στερεοτύπων

Σημαντικό σταθμό για την υπόθεση της ισότητας των φύλων στην απασχόληση αποτέλεσε και το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Βαρκελώνης (15-16 Μαρτίου 2002), όπου για

πρώτη φορά ελήφθησαν αποφάσεις που προβλέπουν την δημιουργία υποδομών φροντίδας μέχρι το 2010, σε όλη την επικράτεια της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ώστε να καλυφθούν κατά 90% τουλάχιστον οι ανάγκες για παιδιά από 3 ετών μέχρι την ηλικία της υποχρεωτικής εκπαίδευσης και κατά το 1/3 τουλάχιστον για παιδιά κάτω των 3 ετών. Και ακόμη, θα πρέπει να αντιστοιχεί τουλάχιστον ένα κομπιούτερ συνδεδεμένο με το διαδίκτυο για κάθε 15 παιδιά.

Αξίζει επίσης να τονισθεί ότι η Ισπανική Προεδρία (α εξάμηνο 2002) ανέδειξε ως μια από τις προτεραιότητές της την καταπολέμηση της βίας κατά των γυναικών, υπό τις διάφορες μορφές της και ιδιαίτερα :

- Την ενδο-οικογενειακή βία
- Την σεξουαλική βία
- Την βία στον τόπο εργασίας

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΚΟΙΝΟΤΙΚΗΣ ΔΡΑΣΗΣ

Λαμβάνοντας υπόψη ότι η εφαρμογή της νομοθεσίας δεν αποτελεί από μόνη της επαρκή προϋπόθεση για την προαγωγή πραγματικής ισότητας, έχουν καταβληθεί προσπάθειες για την προώθηση ειδικών μέτρων πολιτικής, που αποσκοπούν στην προαγωγή της ισότητας ανδρών και γυναικών μέσω διαδοχικών πολυετών προγραμμάτων:

- Απόφαση του Συμβουλίου, της 20ής Δεκεμβρίου 2000, για την Κοινοτική Στρατηγική-Πλαίσιο σχετικά με την ισότητα των φύλων (2001-2005), η οποία εγκρίθηκε από το Συμβούλιο μετά από διαβούλευση με το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, σύμφωνα με το άρθρο 13 ΣΕΚ. Με την απόφαση αυτή θεσπίζεται το **Πέμπτο Πρόγραμμα Δράσης για την Ισότητα των Φύλων**, με στόχο την προαγωγή και διάδοση των αξιών και πρακτικών στις οποίες βασίζεται η πολιτική ισότητας, την βελτίωση

της κατανόησης του ζητήματος αυτού, την ανάπτυξη της ικανότητας των ενδιαφερομένων φορέων να δράσουν με αποτελεσματικό τρόπο και την διευκόλυνση της εφαρμογής του **Κοινοτικού Πλαισίου για την ισότητα των φύλων.**

- Απόφαση αριθ. 803/2004/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου για τη θέσπιση προγράμματος κοινοτικής δράσης (2004 – 2008), με στόχο την πρόληψη και την καταπολέμηση της βίας εις βάρος παιδιών, νέων και γυναικών και την προστασία των θυμάτων και των ομάδων κινδύνου (Πρόγραμμα Daphne II) , η οποία εγκρίθηκε σύμφωνα με το άρθρο 152 Συνθήκη ΕΚ (πολιτική για τη δημόσια υγεία). Η απόφαση αυτή συμβάλλει ουσιαστικά στην ανάπτυξη της πολιτικής της ΕΕ για την καταπολέμηση της βίας και ενσωματώνει όλη την εμπειρία που έχει αποκτηθεί από το 1999 κατά τη διάρκεια της πρώτης φάσης αυτού του προγράμματος δράσης.

Στο πλαίσιο της στρατηγικής του gender-mainstreaming, σημαντικό ρόλο κατέχει η πολιτική των Διαρθρωτικών Ταμείων, τα οποία αποτελούν σπουδαίο κοινοτικό μέσο για την προώθηση των ίσων ευκαιριών. Η χρηματοδότηση προγραμμάτων που εισήγαγε το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο (**NOW, DAPHNE, LEADER, URBAN, ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ**), έχουν βοηθήσει αρκετά στον περιορισμό των ανισοτήτων που υπάρχουν στον τομέα της απασχόλησης, στην πρόσβαση στην αγορά εργασίας καθώς και στην προστασία των γυναικών από τη βία και την εκμετάλλευση. Ανάλογες πρωτοβουλίες έχουν αναληφθεί και στο πλαίσιο του Γ' Κ.Π.Σ., ιδιαίτερα μέσα από το πρόγραμμα **EQUAL**, με στόχο τη μείωση της ανεργίας. Θεωρητικά, η νέα αυτή πολιτική του mainstreaming παρέχει περισσότερες ευκαιρίες για την αλλαγή της κυρίαρχης κουλτούρας στην

απασχόληση, στη πολιτική, στο συνδικαλισμό, στην οικονομία, στην οικογένεια.

Η ΙΣΟΤΗΤΑ ΜΕΤΑ ΤΗ ΣΥΝΘΗΚΗ ΤΗΣ ΝΙΚΑΙΑΣ

Η Συνθήκη της Νίκαιας θίγει ελάχιστα το ζήτημα της ισότητας των φύλων και δεν επεκτείνει τη νομική βάση της. Ωστόσο, προστέθηκε νέα παράγραφος στο άρθρο 13 της Συνθήκης ΕΚ, σύμφωνα με την οποία το Συμβούλιο μπορεί να εφαρμόσει τη διαδικασία συναπόφασης του άρθρου 251 της Συνθήκης ΕΚ για τη θέσπιση, με ειδική πλειοψηφία, κοινοτικών μέτρων ενθάρρυνσης δράσεων που αναλαμβάνουν τα κράτη μέλη για την καταπολέμηση των διακρίσεων. Στη κατεύθυνση αυτή, θεσπίστηκε στις 29 Απριλίου 2004, σύμφωνα με το άρθρο 13 παράγραφος 2 της Συνθήκης ΕΚ νέα **απόφαση αριθ. 848/2004/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου για την θέσπιση κοινοτικού προγράμματος δράσης με στόχο την υποστήριξη των οργανώσεων, που δραστηριοποιούνται σε ευρωπαϊκό επίπεδο στον τομέα της ισότητας των φύλων.**

ΤΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΣΤΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΣΥΝΤΑΓΜΑ-κριτική αξιολόγηση

Συγκρίνοντας τη Συνθήκη για τη θέσπιση Συντάγματος, που συμφωνήθηκε στο πλαίσιο του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου στις Βρυξέλλες στις 18 Ιουνίου 2004, με τα αιτήματα που διατύπωσε η Επιτροπή Δικαιωμάτων των Γυναικών του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, σε γενικές γραμμές, διαπιστώνεται πρόοδος, όσον αφορά τα ακόλουθα αιτήματα:

- Ενσωμάτωση στο Σύνταγμα του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων
- Αναφορά της ισότητας γυναικών και ανδρών ως αρχή –όχι ως αξία- στο Άρθρο I-2 που ορίζει τις αξίες της Ένωσης.

- Αναγνώριση στο Άρθρο I-3 της προαγωγής της ισότητας ανδρών και γυναικών ως ενός από τους στόχους της Ένωσης
- Εφαρμογή της αρχής του gender mainstreaming στο μέρος III (Άρθρα III- 2 και III-3), που σημαίνει ότι η εξάλειψη των ανισοτήτων και η προαγωγή της ισότητας ανδρών και γυναικών εφαρμόζεται σε όλους τους τομείς πολιτικής της Ένωσης
- Ενσωμάτωση στον χώρο ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης μέτρων πρόληψης και καταπολέμησης του παράνομου εμπορίου γυναικών και παιδιών
- Εγκριση Δήλωσης στην Τελική Πράξη, στο πλαίσιο της οποίας συμφωνείται ότι οι διάφορες πολιτικές της Ένωσης θα έχουν στόχο την καταπολέμηση όλων των μορφών ενδοοικογενειακής βίας.

Χωρίς αμφιβολία οι διατάξεις του συντάγματος ενισχύουν τα δικαιώματα στα οποία αναφέρονται. Η υποχρέωση που επιβάλλει το Ευρωπαϊκό Σύνταγμα για σεβασμό των θεμελιωδών δικαιωμάτων είναι ιδιαίτερα σημαντική για τις γυναίκες, οι οποίες έχουν προφανές συμφέρον από την αναγνώριση των δικαιωμάτων. Ωστόσο, η ισότητα των φύλων συμπεριλαμβάνεται στο άρθρο 2, του πρώτου μέρους του Συντάγματος ως αρχή και όχι ως αξία, όπως επίμονα ζητούσαν το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και όλες οι γυναικείες οργανώσεις. Δυστυχώς το αίτημα δεν έγινε αποδεκτό, παρόλο που στο σύνολο των εθνικών συνταγμάτων συμπεριλαμβάνονται διατάξεις για την ισότητα των φύλων. Η προώθηση της ισότητας παραμένει στους στόχους της Ένωσης, όπως προϋπήρχε στις συνθήκες.

Ισότητα με περιορισμούς

Στο Χάρτη η ασάφεια του άρθρου 23 εγείρει σοβαρές αμφιβολίες. Στη πρώτη παράγραφο γράφει: «Η ισότητα ανδρών και γυναικών πρέπει να εξασφαλίζεται σε όλους τους τομείς,

συμπεριλαμβανομένης της απασχόλησης, της εργασίας και της αμοιβής». Η επέκταση της ισότητας σε όλους τους τομείς ασφαλώς αντιπροσωπεύει πρόοδο συγκρινόμενη με το ευρωπαϊκό κεκτημένο, που περιορίζεται στην ισότητα στην εργασία. Ωστόσο η δεύτερη φράση «συμπεριλαμβανομένης της απασχόλησης, της εργασίας και των αμοιβών» επαναπροσανατολίζει την εφαρμογή της ισότητας στις γνωστές περιοχές.

Στις καλύτερες των περιπτώσεων, η ερμηνεία του άρθρου 23 θα εφαρμόσει την ισότητα των φύλων όχι μόνο στην εργασία, αλλά και στην οικογένεια, την πολιτική, τη κουλτούρα, τη σεξουαλικότητα και όλους τους τομείς όπου γίνονται διακρίσεις σε βάρος των γυναικών. Αυτό θα σήμαινε πραγματική πρόοδο προς μια ευρύτερη έννοια της ισότητας και προς μια πιο σοβαρή αντιμετώπιση του gender mainstreaming. Το πιθανότερο όμως είναι η αρχή της ισότητας να εφαρμοστεί μόνο στους τομείς που ρητά αναφέρονται στον Χάρτη (απασχόληση, εργασία, αμοιβές) παρά «σε όλους τους τομείς», αφού δεν αναφέρονται συγκεκριμένα. Η ασάφεια και η γενικότητα της διάταξης δεν επιτρέπει ακόμη να γίνουν προβλέψεις για τις επιπτώσεις που θα έχει στη πρόοδο της ισότητας στο Ευρωπαϊκό περιβάλλον. Στο άρθρο 141 της ΣΕΕ η διάταξη για την εργασία και την ίση αμοιβή ήταν σαφέστερα διατυπωμένη και είχε άμεση εφαρμογή, ενώ το άρθρο 23 αποτελεί μάλλον γενική διατύπωση πρόθεσης. Όσον αφορά τα θετικά μέτρα που αναφέρει το άρθρο 23 είναι κατώτερα των άρθρων 2 και 3.2 της ΣΕΕ (Emanuela Lombardo, Paper for the ECPR Conference, Marbourg, 18-21/09/2003).

Το δεύτερο μέρος του άρθρου 23 επιτρέπει θετικά μέτρα, υποδεικνύοντας, ότι «η αρχή της ισότητας δεν θα πρέπει να αποτρέπει τη διατήρηση ή την υιοθέτηση μέτρων που

προβλέπουν ειδικά πλεονεκτήματα υπέρ του υποεκπροσωπούμενου φύλου». Αυτή η διατύπωση χρησιμοποιεί τα λεγόμενα θετικά μέτρα περισσότερο ως εξαίρεση στην αρχή της μη διάκρισης και λιγότερο ως «αναγκαίο μέτρο για την επίτευξη ουσιαστικής ισότητας των φύλων» (άρθρο 141 της ΣΕΕ).

Γυναίκες + 16 μειονότητες

Το άρθρο 21 του Χάρτη επαναλαμβάνει διατάξεις κατά των διακρίσεων συμπεριλαμβανομένου και του φύλου, μαζί με όλες τις άλλες μειονότητες (συνολικά 16). Το αίτημα για ένα ξεχωριστό άρθρο στο Σύνταγμα για την καταπολέμηση των διακρίσεων με βάση το φύλο και την προαγωγή της ισότητας ανδρών και γυναικών, με άμεσα νομικά αποτελέσματα, που υποστηρίχθηκε από το Κοινοβούλιο, εμπειρογνώμονες και γυναικείες οργανώσεις έμεινε αναπάντητο.

Η πρόβλεψη για συμφιλίωση της επαγγελματικής με την οικογενειακή ζωή (άρθρο 33.2), είναι περισσότερο περιορισμένη από την υπάρχουσα νομοθεσία και τη νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου. Όταν μάλιστα διαβαστεί σε συνδυασμό με το άρθρο 34 θα μπορούσε να ερμηνευθεί σαν εμπόδιο στην αμειβόμενη γονική άδεια. Είναι φανερό λοιπόν ότι ο Χάρτης δεν επαναλαμβάνει απλώς τις υφιστάμενες κοινοτικές διατάξεις, αλλά επιχειρεί και να τις περιορίσει.

Στο Τρίτο Μέρος (λειτουργικό) της Συνθήκης σχετικά με τις «πολιτικές και τη λειτουργία της Ένωσης», συμπεριλαμβάνεται ο στόχος της ενσωμάτωσης της αρχής της ισότητας των δύο φύλων (gender mainstreaming) σε όλες τις πολιτικές, όπως περιγράφεται στο άρθρο 2, με τις γνωστές αδυναμίες που προαναφέρθηκαν. Η αρχή της μη διάκρισης του άρθρου 8 θα ήταν πιο αποτελεσματική (συμπεριλαμβανομένης μιας πιθανής αναφοράς στο πρόβλημα της βίας

κατά των γυναικών), αν η πρόταση του αντιπροέδρου της Συνέλευσης κ. Amato για αντικατάσταση της ομοφωνίας με ενισχυμένη πλειοψηφία γίνονταν αποδεκτή. Σχετικά με το άρθρο 108 του τρίτου τμήματος, αποτελεί πιστή αναπαραγωγή του άρθρου 141 της ΣΕΕ, που αφορά στην ίση αμοιβή και την ίση μεταχείριση στο χώρο της εργασίας.

Εν κατακλείδι, το Σύνταγμα δεν τίμησε ιδιαιτέρως την ισότητα των φύλων. Από νομική βέβαια άποψη το τεστ για την αξία των διατάξεων θα γίνει όταν έλθει η στιγμή να ερμηνευτούν από το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο.

ΕΚΚΡΕΜΗ ΘΕΜΑΤΑ-Οι θέσεις του Ε.Κ.

Η νέα Συνταγματική Συνθήκη δεν ανταποκρίθηκε σε όλα τα αιτήματα της Επιτροπής Δικαιωμάτων των Γυναικών και Ισότητας των Φύλων του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, αλλά και των Ευρωπαϊκών γυναικείων οργανώσεων, που είχαν προτείνει:

- Ενσωμάτωση νέου άρθρου άμεσης εφαρμογής (direct effect), το οποίο θα είχε ως αποτέλεσμα την απαγόρευση της διακριτικής μεταχείρισης των φύλων, τη διασφάλιση ίσων δικαιωμάτων για γυναίκες και άνδρες και την ανάληψη θετικών δράσεων για την εξάλειψη των ανισοτήτων σ' αυτόν τον τομέα (παρόμοιο με το άρθρο 12 της Συνθήκης ΕΚ για την εθνικότητα). Αντίθετα, σύμφωνα με τα ισχύοντα, τα μέτρα για την καταπολέμηση των διακρίσεων πρέπει να θεσπίζονται με ομοφωνία από το Συμβούλιο, μετά από την διασφάλιση της σύμφωνης γνώμης του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου (Άρθρο III-8, πρώην άρθρο 13 της Συνθήκης ΕΚ)
- Η ισότητα ανδρών και γυναικών δεν συμπεριελήφθηκε στις κοινές αρμοδιότητες της ΕΕ

- Η ισόρροπη εκπροσώπηση γυναικών και ανδρών στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων, και κυρίως στα θεσμικά όργανα της ΕΕ δεν ενσωματώθηκε σε άρθρο του μέρους III (στο κεφάλαιο σχετικά με τα θεσμικά όργανα). Επιπλέον, η πρόταση της Συνέλευσης όσον αφορά τον διορισμό των Επιτρόπων, σύμφωνα με την οποία κάθε κράτος μέλος θα πρέπει να καταρτίζει κατάλογο τριών προσώπων, στον οποίο θα αντιπροσωπεύονται και τα δύο φύλα, δεν ενσωματώθηκε στο τελικό κείμενο. Αντίθετα, στη Συνταγματική Συνθήκη αναφέρονται μόνο δημογραφικά και γεωγραφικά κριτήρια σε σχέση με τη σύνθεση της Επιτροπής.
- παρά την προαναφερθείσα δήλωση σχετικά με την οικιακή βία, η οποία δεν έχει καμία νομική αξία, δεν έχει συμπεριληφθεί κατάλληλη νομική βάση για την καταπολέμηση όλων των μορφών βίας εις βάρος γυναικών και παιδιών.

Δυστυχώς, ακόμη μια φορά, τα κράτη-μέλη και οι πολιτικές ομάδες – πλην των σοσιαλιστών και των πρασίνων- λειτούργησαν με βάση τις πατριαρχικές δομές της κοινωνίας και αγνόησαν τις διακηρυγμένες αρχές και δεσμεύσεις τους, για την ισότητα των φύλων σε όλους τους τομείς.

Ο Εκσυγχρονισμός της Οδηγίας 207 του 1976-Εφαρμογή της 2002/73/ΕΚ

Για την ισότητα στην απασχόληση και την ίση αμοιβή η Επιτροπή Δικαιωμάτων των Γυναικών του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου επέμεινε ιδιαίτερα, γιατί θεωρεί απαράδεκτο να υπάρχουν ανισότητες στις αμοιβές, σε πείσμα όλων των ευρωπαϊκών νόμων. Γι' αυτό και υποστήριξε ενθέρμως την εκστρατεία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την ίση αμοιβή, η οποία ήταν μια από τις προτεραιότητες της

Βελγικής Προεδρίας το Φθινόπωρο του 2001, καθώς και την αναθεώρηση της Οδηγίας 207/76.

Ο εκσυγχρονισμός της Οδηγίας 207, που χρονολογούνταν από το 1976, για την ίση μεταχείριση ανδρών και γυναικών στη πρόσβαση στην απασχόληση, την επαγγελματική επιμόρφωση και τις προαγωγές υπήρξε ορόσημο στην προώθηση της ίσης μεταχείρισης γυναικών και ανδρών στην εργασία. Μετά την αναθεώρηση, η Οδηγία αντικατοπτρίζει καλύτερα τις εξελίξεις στην κοινωνία, τις εργασιακές σχέσεις και τις οικογενειακές συνθήκες. Για πρώτη φορά επετεύχθη συμφωνία σε επίπεδο ΕΕ σχετικά με τον ορισμό της σεξουαλικής παρενόχλησης. Στην Οδηγία ορίζονται οι έννοιες «άμεση διάκριση», «έμμεση διάκριση» και «παρενόχληση». Η νέα Οδηγία απαγορεύει τις διακρίσεις εις βάρος των γυναικών λόγω εγκυμοσύνης ή άδειας μητρότητας και προβλέπει το δικαίωμα επιστροφής στην ίδια ή σε ισότιμη θέση μετά από άδεια μητρότητας ή πατρότητας ή υιοθεσίας. Τα κράτη μέλη ανέλαβαν δεσμεύσεις στο πλαίσιο της εφαρμογής της Οδηγίας μέχρι το τέλος του 2005:

- Να ιδρύσουν φορείς παρακολούθησης της ισότητας, η αρμοδιότητα των οποίων θα περιλαμβάνει την προώθηση, την ανάλυση, παρακολούθηση και υποστήριξη της ίσης μεταχείρισης.
- Οι εργοδότες και οι υπεύθυνοι για την επαγγελματική κατάρτιση να λαμβάνουν προληπτικά μέτρα κατά των διακρίσεων λόγω φύλου, ιδίως κατά της παρενόχλησης και της σεξουαλικής παρενόχλησης.
- Να θεσπισθούν ουσιαστικά μέτρα-κυρώσεις για παραβιάσεις της οδηγίας, σύμφωνα με τα οποία, η αποζημιώσεις δεν μπορούν να

περιορίζονται εκ των προτέρων σε ένα καθορισμένο όριο-πλήν πολύ συγκεκριμένων περιπτώσεων.

- Να προωθηθεί η ίση μεταχείριση στους χώρους εργασίας με σχέδιο και με συστηματικό τρόπο και με σύνταξη εκθέσεων από τις επιχειρήσεις και τακτική ενημέρωση.
- Τα άτομα που υποστηρίζουν θύματα διακρίσεων λόγω φύλου και παρενόχλησης να απολαμβάνουν της ίδιας προστασίας .
- Τα κράτη μέλη να αναφέρουν ανά τετραετία στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή τα μέτρα που έχουν λάβει για την παροχή ειδικών πλεονεκτημάτων στο υποεκπροσωπούμενο φύλο.
- Τα κράτη μέλη εξασφαλίζουν την τροποποίηση ή ακύρωση των διατάξεων συμβάσεων ή συμφωνιών που έρχονται σε αντίθεση με την Οδηγία.

Το Ευρωπαϊκό Ινστιτούτο για την Ισότητα των Φύλων

Τον Ιούνιο του 2004 το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο εξέφρασε την υποστήριξή του, σε ένα παλιό και επίμονο αίτημα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, για την δημιουργία Ευρωπαϊκού Ινστιτούτου για την Ισότητα των Φύλων και ζήτησε από την Επιτροπή να υποβάλει σχετική πρόταση. Κρίθηκε, δηλαδή, αναγκαία η δημιουργία ενός οργανισμού που θα λειτουργεί ως κέντρο αριστείας σε ευρωπαϊκό επίπεδο, θα είναι ανεξάρτητη υπηρεσία και θα διαθέτει την απαραίτητη εμπειρογνωμοσύνη για να παρέχει τεχνική υποστήριξη στα κοινοτικά θεσμικά όργανα και τα κράτη μέλη της ΕΕ.

Στις 8 Μαρτίου 2005 η Επιτροπή κατέθεσε την Πρόταση Κανονισμού του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου σχετικά με

την ίδρυση του Ινστιτούτου (COM 2005-81 τελικό). Το Ινστιτούτο θα αρχίσει να λειτουργεί ένα χρόνο μετά την έναρξη ισχύος του Κανονισμού, εφόσον φυσικά εγκριθεί από το Συμβούλιο.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Χωρίς αμφιβολία η ΕΕ έχει να παρουσιάσει πλούσιο νομοθετικό έργο σχετικά με την ισότητα των φύλων στην αγορά εργασίας που έχει σε μεγάλο βαθμό ενσωματωθεί στις εθνικές νομοθεσίες και πολιτικές. Ωστόσο, είναι απαράδεκτο, έπειτα από τόσα χρόνια κοινοτικής δράσης να υπάρχουν ακόμη διακρίσεις και ανισότητες εις βάρος των γυναικών. Καταδεικνύεται, δηλαδή, ότι η διασφάλιση της ισότητας απαιτεί πολυδιάστατη προσέγγιση που να περιλαμβάνει ένα συνδυασμό μέτρων πολιτικής σε όλους τους τομείς. Δυστυχώς η εφαρμογή της στρατηγικής του gender mainstreaming έχει συναντήσει μεγάλες δυσκολίες αφού αντιμετωπίζεται ως «ευθύνη όλων, αλλά δουλειά κανενός».

Η ισότητα των φύλων και η ενσωμάτωση της διάστασης του φύλου σε όλες τις πολιτικές, αφορούν την παροχή στις γυναίκες ίσων ευκαιριών στην κοινωνία, στην εκπαίδευση, στην οικονομία, στην αγορά εργασίας και στα κεντρικά και τοπικά όργανα πολιτικής εξουσίας. Αφορούν επίσης σε μια δίκαιη κατανομή μεταξύ των δύο φύλων όλων των ευθυνών και των υποχρεώσεων του δημοσίου και του ιδιωτικού βίου. Εν τέλει αφορούν το σεβασμό των θεμελιωδών ελευθεριών και δικαιωμάτων του μισού πληθυσμού της Ευρώπης, αφορούν τις δημοκρατικές αξίες πάνω στις οποίες έχει θεμελιωθεί η Ε.Ε.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, 2004, Ενημέρωση, Γενική Διεύθυνση Εσωτερικών Πολιτικών-

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2005-Πρόταση Κανονισμού του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, σχετικά με την ίδρυση Ευρωπαϊκού Ινστιτούτου για την Ισότητα των Φύλων COM (2005)81-Βρυξέλλες, 8.3.2005

Στρατηγάκη, Μαρία, 2005, *European Journal of Women's Studies*, «Gender Mainstreaming vs Positive Action»

Lombardo, Emanuela, 2003 Paper for the ECPR Conference, Marbourg, 18-21/09/2003).

Giling, Marie-Elene, 2004 Κοινοβουλευτική Ομάδα του Ευρωπαϊκού Σοσιαλιστικού Κόμματος, «Οι Γυναίκες Δεσμεύονται»

Σχέδιο Συνθήκης για τη θέσπιση του Ευρωπαϊκού Συντάγματος, 18/06/2003

Commissioner's Group on Equal Opportunities: Gender Democracy in the 21st Century, Working paper, GG2(2002)2/2

European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, Lisbon, 18-19 November 2004, "EMCC Company Network Seminar

Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο-Επιτροπή Δικαιωμάτων των Γυναικών, 3.5.2004, Ανακοίνωση προς τα Μέλη, CM/534580EL.doc

Ghilardotti, Fiorella, 2000, Employment:anti-discrimination measures, EQUAL initiative guidelines, Γνωμοδότηση της Επιτροπής Γυναικών του Ε.Κ.

Hautala, Heidi Anneli, 2001, Report of the E.P. Committee of Women's Rights, on the revision of the Directive 76/207

Κράτσα, Ρόδη, E.P. Report, (COD)A5-0396 Action Programme to promote organizations at

European level in the field of equality.

Καραμάνου, Άννα, Βρυξέλλες 4.3.2003,
European Commission Conference "Gender
Equality: Europe's Future"

Word count: 4.515

06.04.2005

karamanou@ath.forthnet.gr